

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ МОВОЗНАВСТВА ім. О. О. ПОТЕБНІ**

ТОЖИСЬКА ВІТАЛІЯ ВАЛЕНТИНІВНА

Тожиська

УДК 811.162.1'373-112:001.4"1500/1939"(043.3)

**ЛІНГВІСТИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ В
ДІАХРОННОМУ АСПЕКТІ
(СЕРЕДНЬОПОЛЬСЬКА ТА НОВОПОЛЬСЬКА ДОБА)**

Спеціальність 10.02.03 – слов'янські мови

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата філологічних наук

Київ – 2019

Дисертацією є рукопис.

Працю виконано на кафедрі загального та слов'янського мовознавства Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова МОН України.

Науковий керівник:

доктор філологічних наук, професор
Войцева Олена Андріївна,
завідувач кафедри загального та
слов'янського мовознавства Одеського
національного університету
ім. І. І. Мечникова

Офіційні опоненти:

доктор філологічних наук, професор
Баландіна Надія Францівна,
професор кафедри інформаційної
діяльності та медіакомунікацій
Одеського національного політехнічного
університету

кандидат філологічних наук, доцент
Дем'яненко Наталія Борисівна,
доцент кафедри полоністики Інституту
філології Київського національного
університету ім. Т. Г. Шевченка

Захист відбудеться „3” грудня 2019 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.172.01 в Інституті мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України за адресою: 01001, Київ, вул. Грушевського, 4.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України (01001, Київ, вул. Грушевського, 4) та на офіційному сайті установи (<http://www.inmo.org.ua/svr/anons-zaxistiv.html>).

Автореферат розісланий „ ” жовтня 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор філологічних наук, професор

Т. В. Радзієвська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИСЕРТАЦІЇ

У зв'язку з поглибленням глобалізаційних процесів і взаємодією учених різних країн терміносистеми лінгвістики сучасних слов'янських мов у другій половині XX та на початку XXI ст. зазнають значного поповнення новими одиницями, що викликає якісні зміни у їхньому складі, тому на перший план висувуються проблеми зародження, формування та динаміки термінофонду в попередні історичні періоди для встановлення продуктивних номінативних процесів і закономірних тенденцій.

У сучасному мовознавстві є значна кількість праць, присвячених різним аспектам вивчення термінів. Зокрема, їхню специфіку, основні поняття термінології, історію терміносистем досліджували С. Гриньов-Гриневич, С. Гайда, В. Даниленко, Т. Кияк, І. Кочан, В. Лейчик, В. Новицький, Ю. Люкшин, Т. Панько, О. Реформатський, Л. Симоненко, О. Тараненко, В. Татаринів, Г. Ядацька та ін. У світлі антропоцентричної парадигми розглядають термінологічні питання А. Д'яков, Т. Кияк і З. Куделько, М. Мазур; мотиваційні моделі термінів вивчали О. Войцева, Т. Канделаки.

Вивчення галузевих термінологій викликає неабиякий інтерес з боку мовознавців. Так, лінгвістична термінологія (далі – ЛТ) як складова частина метамови лінгвістики була об'єктом зіставного розгляду у працях А. Ахманової, З. Голомба, Г. Півторака, Л. Рогач, О. Селіванової, О. Ткаченка, Т. Черниш. ЛТ окремих слов'янських та інших мов присвячено наукові розвідки А. Багмут, Е. Ганієвої, П. Гриценка, З. Євлоєвої, В. Захарчин, І. Казимирової, О. Медведь, І. Ярошевич. У межах вивчення лінгвістичної терміносистеми слов'янських мов особливу увагу дослідників привертає польська мова, оскільки „... в Польщі трансформація політичної та соціально-економічної ситуації охопила також мовну свідомість суспільства” (Є. Бартмінський). У понятійному аспекті ЛТ польської мови досліджували В. Дорошевський, В. Змажер, К. Полянський, С. Урбаньчик, у лексикографічному – Р. Тимошук. У розробках з історії польської мови та граматики формування ЛТ висвітлено сегментарно: В. Децик-Земба, К. Длугош-Курчабова і С. Дубіш, А. Кемпінська, З. Клеменсевич, А. Корончевський, Я. Лось та ін. Проте, незважаючи на проведені дослідження, спостерігаємо відсутність праць, які б всебічно розглядали діахронну динаміку термінології лінгвістики польської мови в історико-ономасіологічному ключі. Такий розгляд дасть можливість поглиблено вивчити ЛТ, дослідити унікальність її історичного розвитку.

Актуальність дослідження. Різноманітна й складна у системі національної польської мови, ЛТ виникає під впливом античної та європейської лінгвістичної традиції. Протягом XV–першої половини XVIII ст. учені нараховують 95 граматик та підручників польської мови, а впродовж XIX ст. – близько 200 видань. У словниковому складі ЛТ містяться не лише запозичені й кальковані терміноодиниці, а й спеціальні слова, утворені з питомого загальнономовного фонду. Виявлення об'єктивних тенденцій в історичному розвитку ЛТ є фундаментом для встановлення її значення в науковому пізнанні,

є важливими для впорядкування і нормалізації терміносистеми польської науки про мову, для створення інвентаризаційного термінословника та сучасного інформаційно-пошукового тезаурусу. Наші студії становлять важливу частину реалізованого на широкому культурно-історичному тлі вивчення історії польської мови, польської термінографії, а також польського мовознавства і того, що у працях польських лінгвістів виступає під назвою мовної свідомості поляків. Дисертація, крім того, має значення для аналізу й удосконалення категоріального апарату польського мовознавства.

З огляду на зазначене вище та здобутки сучасного термінознавства, і зокрема таких його напрямів, як історичне й ономазіологічне термінознавство, діахронний комплексний аналіз ЛТ польської мови в середньопольську і новопольську добу, з'ясування закономірностей та особливостей її розвитку постає вельми **актуальним** і таким, що дасть змогу установити час появи мовознавчих термінів, етапи, тенденції у їх розвитку, виявити найпродуктивніші форми, способи і моделі утворення терміноодиниць.

Зв'язок праці з науковими програмами, планами, темами. Проблематика дослідження відповідає науковій темі кафедри загального та слов'янського мовознавства Одеського національного університету імені І. І. Мечникова „Дослідження лексико-граматичних аспектів слов'янського мовного простору” (номер державної реєстрації 0116U005557). Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (протокол № 4 від 24 грудня 2013 р.) та перезатверджено із внесенням уточнень на засіданні Вченої ради Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (протокол № 5 від 22 січня 2019 р.).

Метою дисертаційної праці є встановлення основних тенденцій у формуванні лінгвістичної термінології польської мови в діахронному аспекті.

Поставлена мета передбачає необхідність вирішення таких **завдань**:

- визначити функційні особливості термінів, що входять до складу ЛТ польської мови;
- проаналізувати специфіку етапів розвитку ЛТ польської мови та роль внутрішньо- і зовнішньомовних чинників у її становленні і функціонуванні;
- описати кількісний склад і формальні типи термінів у ЛТ польської мови;
- висвітлити способи термінотворення в системі ЛТ польської мови;
- схарактеризувати її лексико-семантичні особливості;
- встановити джерела формування ЛТ польської мови в середньопольську та новопольську добу.

Об'єктом дослідження виступає ЛТ польської мови середньопольської та новопольської доби (XVI ст.–1939 р.), зафіксована в польських та інших джерелах – словниках, граматиках, підручниках.

Предметом дисертаційної праці є особливості номінації ЛТ польської мови в середньопольську та новопольську добу (зародження, розвиток, функціонування, дериваційні моделі).

Джерельну базу дисертації становлять: 1) лексикографічні джерела, а

саме: перекладні словники Я. Мончинського (J. Mączyński, *Lexicon Latino-Polonicum*, Königsberg, 1564), Г. Кнапіуша (G. Knapiesz, *Thesaurus polono-latino-graecus*, Kraków, 1621), М. А. Троца (Michał Abraham Trotz, *Nowy dykcjonarz, to jest Mownik polsko-niemiecko-francuski*, Lipsk, 1764), а також тлумачні – С. Б. Лінде (S. B. Linde, *Słownik języka polskiego*, Warszawa, 1807–1814), Віленський словник (*Słownik języka polskiego*, Wilno, 1861) та Варшавський словник (*Słownik języka polskiego*, Warszawa, 1900–1927); 2) навчальні матеріали: підручники та граматики польської мови, написані латиною (М. Volckmar, *Compendium linguae Polonicae...* (*Kompendium języka polskiego...*), Gdańsk, 1594); підручники іноземних мов (німецької (М. Gutthäter-Dobrcki, *Polnische Teutsch erklärte Sprachkunst... Grámátyká Polska, Niemieckim językiem wyrażona*, Oleśnica, 1669), французької (В. К. Malicki, *Klucz do języka francuskiego, to jest gramatyka polsko-francuska*, Kraków, 1700), італійської (А. Styla, *Grammatica Polono-Italica...*, Kraków, 1675)), написані по-польськи, які також містили ЛТ; 3) підручники, граматики польської мови (В. Szylarski, *Początki nauk dla narodowej młodzieży...*, Lwów, 1770; О. Копczyński, *Gramatyka języka polskiego: dzieło pozgonne*, Warszawa, 1817; J. Mroziński, *Pierwsze zasady gramatyki języka polskiego*, Warszawa, 1822; А. Маєcki, *Gramatyka języka polskiego...*, 1863; А. Крыński, *Gramatyka języka polskiego szkolna*, Warszawa, 1903; А. Красновольski, *Systematyczna składnia języka polskiego*, Warszawa, 1909; S. Szober, *Gramatyka języka polskiego*, Lwów–Warszawa, 1923; Н. Gaertner, *Nauka o języku polskim*, Lwów, 1927); 4) науково-методичні праці тощо.

Матеріал дослідження становлять 2915 терміноодиниць (953 із них зафіксовано в середньопольську, а 1962 терміноодиниці – у новопольську добу), що належать до ЛТ польської мови, дібрані шляхом суцільної вибірки з граматик, підручників та лінгвістичних лексикографічних праць, виданих із XVI ст. до 1939 р. включно.

Методи дослідження. У дисертації застосовано загальнонаукові методи, зокрема *методи індукції та дедукції, аналізу й синтезу*, які дали змогу здійснити теоретичні узагальнення і систематизацію зафіксованого лінгвістичного матеріалу. *Метод кількісних підрахунків* застосовано для встановлення частоти вживання аналізованих мовних одиниць. Залучено **спеціальні лінгвістичні методи** – *описовий і компаративний*, які використано для пояснення будови і закономірностей функціонування терміноодиниць. У процесі дослідження також застосовано: *кореляційний аналіз* – для встановлення та характеристики етапів формування системи ЛТ польської мови, *компонентний аналіз* – для виявлення загальних компонентів значення у низці одиниць однієї термінології, *морфемний та словотвірний аналіз* – для опису будови і способів деривації відповідних одиниць.

Наукова новизна праці полягає в тому, що в ній уперше було здійснено комплексне історичне дослідження польської лінгвістичної термінології середньопольської та новопольської доби, проаналізовано співвідношення традиційної термінології і термінологічних інновацій, дано лексико-семантичну та структурну характеристику метамови польської лінгвістики в її зародженні і подальших етапах розвитку з урахуванням зовнішніх та внутрішніх чинників,

які впливали на відповідні процеси; уперше виокремлено провідні закономірності й тенденції еволюції лінгвістичної термінології польської мови обраних періодів; запропоновано періодизацію історії ЛТ польської мови; висвітлено основні типи лінгвістичних категорій і взаємозв'язки між ними, структурні та семантичні моделі їх номінації.

Теоретичне значення праці полягає в тому, що її результати є важливими для поглибленого дослідження низки істотних проблем історії польської літературної мови, польського історичного термінознавства, історії польської лінгвістики та її термінологічного апарату в їхніх міжкультурних і міжмовних зв'язках. Результати дисертації становлять вагомий внесок у розвиток, збагачення загальної лексикологічної теорії, вони сприятимуть розробці проблем зіставного мовознавства, а також поглибленню студій в галузі української лінгвополоністики.

Практична цінність праці визначається тим, що її результати можуть бути використані для вирішення практичних термінологічних завдань, зокрема допоможуть у встановленні принципів відбору спеціальної лексики при укладанні термінологічних словників, посібників і підручників з історії, лексикології, історичної граматики польської мови, при викладанні спецкурсів із термінознавства, вишівських навчальних курсів („Історія польської мови”, „Лексикологія та лексикографія сучасної польської мови”, „Морфологія сучасної польської мови”, „Синтаксис сучасної польської мови”), в процесі компаративних досліджень польської, української та інших слов'янських мов. Результати праці можуть прислужитися в науковій роботі студентів, магістрантів та аспірантів філологічного фаху.

Особистий внесок здобувача. Збір дослідницького матеріалу, його класифікацію та аналіз здійснено здобувачем самостійно. Публікації, які представляють результати й висновки дослідження, є одноосібними.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення та практичні результати апробовано на 9 міжнародних і 1 всеукраїнській наукових конференціях: IV та V Міжнародних наукових читаннях пам'яті члена-кореспондента НАН України Ю. О. Карпенка (Одеса, 2014, 2016); Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 75-річчю Ізмаїльського державного гуманітарного університету (Ізмаїл, 2015); II Міжнародній науково-практичній конференції „Професійна іншомовна підготовка фахівців у ВНЗ: досвід, проблеми, перспективи” (Брест, Білорусь, 2015); Міжнародній науково-практичній конференції „Сучасні наукові дослідження та розробки: теоретична цінність та практичні результати” (Братислава, Словаччина, 2016); IV Всеукраїнській науково-практичній конференції „Тенденції розвитку та функціонування слов'янських та германських мов” (Миколаїв, 2016); XVI та XVIII Міжнародних славистичних читаннях, присвячених пам'яті акад. Л. Булаховського (Київ, 2016, 2018); IV Міжнародній науковій конференції „Нова лінгвістична парадигма: теоретичні і прикладні аспекти” (Одеса, 2019); XXVIII Міжнародній науковій конференції „Мова і культура” імені проф. С. Бураго (Київ, 2019); під час наукового стажування в Інституті Міждисциплінарних досліджень „Artes Liberales” при Варшавському

університеті (Варшава, Польща, 2016), а також на щорічних науково-звітних конференціях і наукових семінарах кафедри загального та слов'янського мовознавства Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (2013–2017). Результати дослідження дістали позитивну оцінку під час розгляду заявки на отримання аспірантської стипендії від фонду „Wolność i Demokracja” за підтримки Сенату Республіки Польща (2017).

Публікації. Основні теоретичні та практичні положення дисертації висвітлено в **11** статтях, із яких **6** опубліковано в українських фахових виданнях, **2** – в закордонних, **3** – в інших наукових виданнях.

Структура і обсяг праці. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури та джерел (233 позиції, з них іноземними мовами – 107) і двох додатків (додаток 1 відображає динаміку розвитку ЛТ польської мови, додаток 2 містить список публікацій здобувача за темою дисертації та відомості про апробацію результатів дослідження). Повний обсяг праці становить 213 сторінок, із яких 163 сторінки основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано вибір теми дисертаційної праці, її актуальність, проаналізовано стан вивчення наукової проблеми, сформульовано мету і завдання, визначено об'єкт, предмет і методи дослідження, його джерельну базу, висвітлено наукову новизну, теоретичну і практичну цінність одержаних результатів та форми їх апробації.

У **першому розділі „Актуальні проблеми вивчення лінгвістичної термінології”** розглянуто особливості термінознавства як науки та терміна як її центрального об'єкта дослідження, принципи термінологічної номінації й основні способи термінотворення, описано ключові моменти у формуванні ЛТ польської мови та її специфіку в середньопольську і новопольську добу, а також представлено методологію реферованого дослідження.

Термінознавство, як відомо, займається вивченням семантичної природи, граматичної організації і законами функціонування термінів, які обслуговують різні сфери професійної діяльності людини. Теоретичні підвалини цієї науки сягають 30-х рр. XX ст. У її історії виокремлюють чотири основні етапи (С. Гриньов-Гриневич): підготовчий (XVIII ст.–20-ті рр. XX ст.), виникнення термінознавства (30–60-ті рр. XX ст.), становлення термінознавчої науки (70–80-ті рр.), подальший розвиток (із кінця 80-х рр.). Учені-термінологи виокремлюють низку теоретичних та прикладних завдань термінознавства, наголошують на його міждисциплінарному характері. Дисертаційну працю виконано в межах ономасіологічного (вивчає процес номінації, використання мовних засобів для позначення позамовних об'єктів – О. Кубрякова) та історичного (досліджує історію розвитку термінологій та термінотворчих засобів – С. Гриньов-Гриневич, Л. Симоненко) термінознавства, що визначається об'єктом та предметом нашого дослідження.

Термін ми трактуємо як слово чи словосполучення, що вживається для

позначення фахових понять, має спеціальне призначення (застосовується у різних галузях науки) та чітко сформоване дефінітивне значення. Основні особливості терміна як спеціальної лексеми реалізуються у межах „термінологічного поля” (О. Реформатський). Впорядковані сукупності термінів на етапі створення наукової теорії в певній галузі формують терміносистему (В. Лейчик).

ЛТ у нашому дослідженні представлена сукупністю слів та словосполучень, що виникають у процесі формування мовознавства для вираження спеціальних понять і номінації його типових об'єктів шляхом переходу від стихійного до системного етапу (Языкознание. Большой энциклопедический словарь; М. Володіна). Тому склад ЛТ польської мови є доволі різноманітним: спостерігаємо, крім вузькоспеціальних термінів (*przypadek* „відмінок”, *fleksja* „словозміна”), підгрупи *терміноїдів* (назви натуральних понять, які ще не достатньо усталені, без чітких меж та дефініцій, наприклад, у середньопольську добу: *gatunek ani dzjałaiący, ani cjerpiący* досл. „ані активний, ані пасивний стан”, або *gatunek trzeci* досл. „третій стан”), *передтермінів* (назви нових сформованих понять, які не відповідали основним вимогам до термінів, зокрема щодо стислості, наприклад, у середньопольську добу: *słowo posilkujące / słowo podpierające insze* „допоміжне дієслово”), *квазітермінів* (передтерміни, які закріпилися у спеціальній лексиці, наприклад, у новопольську добу: *stopień wyższy* „вищий ступінь”, *czas przeszły* „минулий час”, *trzecia osoba* „третя особа”).

На етапі зародження ЛТ польської мови терміноодиниці утворювалися шляхом запозичення відповідних лексем із латинської чи грецької мов. Пізніше, у зв'язку з інтелектуальною еволюцією, відбувається термінотворення на основі власномовних ресурсів.

Поширенню, збільшенню обсягу польської ЛТ і її кодифікації сприяли відповідні граматики, підручники та словники. Історія опису граматичної системи польської мови сягає XV ст. У XVI ст. з'являються трактати про польську орфографію, написані латиною (С. Заборовський, Я. Секлюціян, С. Мужинівський). Оскільки латина тривалий час виконувала функцію літературної мови у польському суспільстві (а в мові науки навіть до XVIII ст.), то перші граматики польської мови були написані саме нею і за зразком латинських (П. Статоріус-Стоєнський). У XVII і першій половині XVIII ст. зростає потреба у граматиках польської мови, які писалися не лише латиною (М. Фолькмар), а й іншими мовами: німецькою – М. Добрацький, французькою – В. К. Маліцький, італійською – А. Стиля. До таких праць починає проникати питома польська термінологія. Розвиток ЛТ у XIX ст. характеризувався не боротьбою за неї, а створенням питомої термінології для інших її рівнів, зокрема фонетики та синтаксису. Якісно новий етап у розвитку ЛТ настає з 60-х років XIX ст. у зв'язку із застосуванням порівняльно-історичного методу (А. Малецький). Повну характеристику всіх розділів граматики знаходимо в розробках, виданих у 1914–1939 рр. (С. Шобер). Крім підручників і граматик, ЛТ була зафіксована також у словниках польської мови. Спочатку це були перекладні словники (Я. Мончинського, М. А. Троца, Г. Кнапіуша), а пізніше –

одномовні польські тлумачні (С. Б. Лінде, Віленський словник, Варшавський словник).

ЛТ польської мови досліджуваного періоду є складною розбудованою системою. Центральну частину (сукупність терміноодиниць, які активно використовувалися) утворювали архітерміни: *ortografia* „фонетика, графіка та орфографія”; *etimologia / etymologia* „морфологія”; *syntaxis / syntaksys / syntaxa / syntaxys / konstrukcyja / złączenie* „синтаксис” тощо. У новопольську добу поглибилася система мовознавчих понять, додалися нові терміноодиниці: *fonologja / fonetyka / głosownia* „фонетика, фонологія”; *morfologja* „морфологія”; *fleksja / odmienienia* „флексія, словозміна”. До ядра ЛТ належали гіпероніми – назви частин мови та граматичних категорій (далі – **ГК**), на основі яких утворено нові терміни: *imię przyrzutne* „прикметник” – *imię przyrzutne niestosujące się* „прикметник, який не утворює ступенів порівняння”. У новопольську добу сформовано ядерні терміни на позначення ключових понять фонетики (*głoska* „звук”, *samogłoska* „голосний звук”, *spółgłoska* „приголосний звук”) і синтаксису (*zdanie* „речення”). Периферію термінополя лінгвістики утворювали менш уживані терміноодиниці: *subiektum* „підмет”, *pochodzące słowo* „дериват” тощо.

У другому розділі „Лінгвістична термінологія польської мови середньопольської доби (початок XVI ст.–80-ті рр. XVIII ст.)” розглянуто зовнішньо- та внутрішньомовні чинники, які вплинули на зародження ЛТ; визначено роль лексичних запозичень і кальок у формуванні ЛТ; описано лінгвістичні терміни, утворені семантичним, морфологічним та синтаксичним способами, схарактеризовано лексико-семантичні процеси в ЛТ досліджуваної доби.

Середньопольська доба в історії польської мови характеризувалася розквітом культури, розвитком літератури та книгодрукування національною мовою (XVI ст.) і поступовим занепадом у цих сферах (XVII–поч. XVIII ст.). Головним зовнішньомовним чинником був потужний вплив античної мовознавчої традиції, тому початково ЛТ була латинською. Незважаючи на те, що мовою науки тривалий час була латина, у міжособистісному спілкуванні викладачів і студентів використовувалася польська спеціальна лексика, яка поступово проникала до підручників іноземних мов. Збагачення спеціальної лексики національною мовою вимагало її наукового опису й опрацювання, через те вона з’являлась у словниках і граматиках польської мови. Проблема встановлення правопису та спроби фонологічного опису мовної системи, поширення ідей західноєвропейського мовознавства сприяли розвитку польської лінгвістичної наукової думки.

Розглянутий період відзначався активним формуванням граматичної термінології (переважно морфологічної); створення питомої термінології для галузей фонетики та синтаксису відбулося пізніше, у XX ст., після появи праць, присвячених експериментальній фонетиці.

Основним на етапі творення термінології вважається семантичний спосіб, проте зародження ЛТ відбувалось іншим шляхом. Дія зовнішньомовних чинників відбилася на тому, що основним джерелом формування ЛТ стали

запозичення із старожитніх та сучасних мов (49 % термінів середньопольської доби). Латинська ЛТ була основою для творення ЛТ польської мови: лексичні запозичення становили 20 % розглянутих терміноодиниць (*wokala* „голосний звук”, *kazus* „відмінок”, *modus* „спосіб дієслова”), явище калькування – 23, 6 % (*litera samobrzmiąca* „голосний звук” (досл. „літера, що звучить сама”) > лат. *vocalis* „голосний звук”, досл. „той, який звучить, має голос”). Тому семантичним способом – термінологізацією, метафоризацією та метонімізацією – утворено лише 5 % лексем (*brzmienie* „звук”, *nazwisko* „іменна частина мови, ім’я”, *kropka* „крапка”). Пізніше відбувалося термінотворення за допомогою власних ресурсів мови – питомих формантів та описових конструкцій, унаслідок чого було витіснено і замінено запозичені терміни власномовними.

За допомогою морфологічних способів у середньопольську добу утворено 13, 2 % досліджених термінів. Найпродуктивнішим із них виявився суфіксальний, який репрезентували різні форманти (*gramaty-ck(i)* „граматичний”, *town-ik* „словник”, *deklinowa-nie* „відміна”, *uczestni-ctwo* „займенник”), а саме суфікс *-nie*, що вказував на назву дії та/або її результат. Використання афіксального способу термінотворення ілюструє тісний зв’язок із загальноновживаною лексикою, відображає особливості словотвірної будови польської мови. Композити були малопродуктивними в середньопольську добу (*samodźwięk* „голосний звук”).

Високу продуктивність мав синтаксичний спосіб, за його посередництвом утворено 58 % спеціальних лексем. На нашу думку, це пояснюється відсутністю польських відповідників, намаганням точно передати значення запозиченого терміна, творенням термінів за аналогією до вже наявних полікомпонентних сполук. Серед термінологічних словосполучень було виявлено дво- (*dwie punkta* „двокрапка”), три- (*kropka nad literą* „крапка для літерою”), чотири- (*przysłowie z kardynalnej liczby* „прислівник числа”), п’яти- (*słowo w sobie samo odwrócone* „зворотне дієслово”) та полікомпонентні сполуки (*własność sylaby w łacińskiej i greckiej poetyce* „віршовий розмір”). Найчастотнішими структурними моделями були: N1 + Adj (25 % термінів-словосполучень, *akcent dachowaty* „циркумфлекс”); N1 + Part (24 %, *spadek łączący* „орудний відмінок”); N1 + N2 (5, 6 %, *część mowy* „частина мови”); N1 + Num. ord. (4, 9 %, *spadek pierwszy* „називний відмінок”). Помічено також 18, 3 % терміноодиниць, що за своєю структурою є реченнями (*Imię, które służy wielkiem osobom albo też rzeczam* „власний іменник”).

Характеристика способів термінотворення ЛТ середньопольської доби дала змогу виокремити в її складі вмотивовані (*rodzaj niewieści* „жіночий рід”, *czas obecnny* „теперішній час”) та невмотивовані терміни (*rodzaj nie te, nie owe* „середній рід”, досл. „рід ні це, ні те”). Прагнення вчених пояснити чи уточнити мовознавчий термін часто призводили до збільшення його довжини, проте такі спеціальні лексеми не засвоювались, оскільки не відповідали основним вимогам до термінів – стислості, економності.

Вивчення лексико-семантичних процесів дало можливість розглянути структуру ЛТ (гіперо-гінонімічна парадигма), а також засвідчити її невпорядкованість та неуніфікованість (наявність синонімії, полісемії,

омонімії). Закономірним явищем для становлення ЛТ виявилася дублетність (*genitywus / rodowi służący* „родовий відмінок”; *naznaczenie / obyczaj* „спосіб дієслова”), орфографічні варіанти (*liczba dwójkowa / liczba dwoykowa* „двоїна”). Проте значна кількість слів у синонімічних рядах могла бути причиною того, що з метою уникнення непорозумінь продовжували вживатися запозичені терміни, що гальмувало розвиток ЛТ на основі питомих мовних засобів.

Третій розділ „Лінгвістична термінологія польської мови новопольської доби (80-ті рр. XVIII ст.–1939 р.)” присвячено розгляду ЛТ на етапах становлення і розвитку, з’ясовано значення зовнішньо- і внутрішньомовних чинників, висвітлено характер та адаптацію запозичень у досліджуваний проміжок часу, розглянуто способи номінації і лексико-семантичні процеси ЛТ польської мови.

Помічено, що процес становлення і розвитку ЛТ у новопольську добу був неоднорідним. У „станіславський” період (80-ті рр. XVIII ст.–1795 р.) державна політика стала підґрунтям для якісного розвитку мови, культури і наукового мислення. У 1773 р. було створено Комісію національної освіти, яка запровадила єдину для всієї країни систему світського шкільництва з обов’язковою польською мовою викладання, у 1775 р. було сформовано Товариство елементарних книг, з ініціативи якого з’явилися нові підручники. Великий вплив на польську науку мали лінгвістичні теорії, що зародилися на Заході на раціоналістичному й емпіричному ґрунті. У цьому інтелектуальному ключі з’явився доробок О. Копчинського, який увів власномовні терміни на позначення основних понять фонетики (*zgłoska* „склад”, *spółgłoska* „приголосний звук”), морфології (назви частин мови: *rzeczownik* „іменник”, *przysłówek* „прислівник”, граматичних категорій: *przypadek* „відмінок”, *tryb* „спосіб”, відмінків: *mianownik* „називний відмінок”, *dopełniacz* „родовий відмінок”), словотвору (*temat* „основа”, *zakończenie* „закінчення”), синтаксису (*składnia* „синтаксис”, *zdanie pojedyncze* „просте речення”) (О. Корпачівський, *Gramatyka języka polskiego: dzieło pozgonne*, Warszawa, 1817).

У складний період життя для польського народу, що почався з 1795 р. (третій поділ, унаслідок якого Польща повністю втратила державність) польська мова і культура стали засобом вираження народної свідомості, зміцнення та репрезентації існування польського етносу. Такі погляди сприяли поширенню пуристичних тенденцій у розвитку ЛТ.

Протягом 1815–1831 рр. соціально-політична ситуація на польських землях не змінилася. Проте у сфері освіти та науки спостерігалися позитивні зрушення: відкриття навчальних закладів, створення Товариства приятелів наук. Це стимулювало роботу над вдосконаленням орфографічних норм польської мови, появу граматичних, лексикографічних, термінологічних праць (граматики Є. Бандтке та К. Мронговіуша, словник С. Б. Лінде, проект опрацювання словника синонімів, спеціальної лексики різних галузей).

Позитивно вплинули на розвиток польської мовознавчої думки і знаменували новий етап у становленні ЛТ поширення порівняльно-історичного методу, створення наукових осередків та наукового товариства – Польської академії знань (*Polska Akademia Umiejętności*, 1872). З’явилися нові граматики і

підручники, колективні лексикографічні праці – „Віленський словник” (1861) та восьмитомний „Варшавський словник” (1900–1927 pp.). У граматиці польської мови А. Малецького (1863) представлено словотвірні індивідуально-авторські терміни-неологізми (*dopowiedzenie* „відокремлена прикладка”), описові конструкції (*stopniowanie porównawcze / opisowe* „складена форма ступенів порівняння”), деякі з них вживаються в сучасній ЛТ польської мови (*bezokolicznik* „інфінітив”, *imiesłów współczesny* „дієприслівник теперішнього часу” тощо). Актуальний стан мовознавчої науки представляла термінологія, зафіксована у праці С. Шобера (S. Szober, *Gramatyka języka polskiego*, Książnica Polska, Lwów–Warszawa, 1923): *zgłoska otwarta* „відкритий склад”, *partykuła* „частка”, *zdanie współrzędnie złożone* „складносурядне речення” тощо.

З 1918 р., часу повернення державної незалежності Польщі, розпочався посилений етап розвитку ЛТ. Так, у 1921 р. відбулося ухвалення низки граматичних термінів, а у 1923 р. Польська академія знань видала колективну працю „*Gramatyka języka polskiego*”. У граматиках, які з’явилися протягом 1914–1939 pp., знаходимо повну характеристику граматичної системи польської мови (праці С. Шобера, Я. Лося, Я. Розвадовського, Т. Лера-Сплавінського, Р. Кубінського, З. Клеменевича та ін.).

Внутрішньомовні чинники становлення і розвитку ЛТ пов’язані з виокремленням певних шарів термінологічної лексики, закріпленням за терміном конкретної чіткої дефініції, усуненням окремих формальних, семантичних, дублетних варіативних форм, заміною багатоеlementних термінів короткими синонімами, поширенням морфологічного і синтаксичного термінотворення.

У середині XIX ст. спостерігався розвиток окремих лінгвістичних шкіл (Віленьська (А. Зданович, М. Б. Шишко, Я. Філіпович та ін.), Варшавська (Я. Карлович, А. Кринський, В. Недзьведзький), Краківська (Краківське наукове товариство й Польська академія знань – Я. Бодуен де Куртене, Я. Карлович), на поч. XX ст. – товариств (Товариство любителів польської мови – Я. Розвадовський, Я. Лось, Т. Лер-Сплавінський та ін.), діяльність яких сприятливо вплинула на розвиток і кодифікацію термінології, супроводжувалася активізацією термінологічної номінації, збагаченням і деталізацією понять у континуумі ЛТ польської мови та створила міцні підвалини для адаптації іншомовних термінів і творення терміноодиниць на національній основі.

Еволюція ЛТ зумовлена розвитком наукових мовознавчих парадигм. Так, у середньопольську добу спостерігаємо прагнення вчених зафіксувати окремі лінгвістичні факти, тоді як у новопольську зусиллями багатьох мовознавців сформовано цілісну систему термінозасобів, що відбивали загальні уявлення про мову, а також часткові розділи, пов’язані із розумінням певних лінгвістичних понять окремими науковцями та їхніми послідовниками. Розробка теоретичних і прикладних основ полоністики як мовознавчої науки у 80-ті pp. XVIII ст.–1939 р., глибокий аналіз мовних явищ і узагальнення отриманих результатів, вплив ідей зарубіжних учених (Ж.-П. Русело (Jean Rousselot) і польських філологів (Я. Бодуен де Куртене, А. Малецький,

А. Кринський, С. Шобер) зумовили кількісні і якісні зміни у ЛТ польської мови.

ЛТ новопольської доби мала розгалужену структуру, що фіксувала терміни фонетичного (*głoska miękkorodniebienna* „задньоязиковий приголосний звук”), морфологічного та синтаксичного рівнів. Зокрема на граматичному рівні впроваджено терміни на позначення частин мови, іменних і дієслівних ГК (*kategoria gramatyczna* „ГК”, *przypadek niezawisły* „прямий відмінок”, *rzeczownik* „іменник”), чоловічо-особового та жіночо-речового родів (*rodzaj męskoosobowy* „чоловічо-особовий рід”, *rodzaj rzeczowy* „речовий рід”), однак відсутні терміни зі значенням ГК істоти-неістоти. Дієслівні ГК збагачено терміноодинацями, що називали ГК виду, стану, способу, сформовано термінологічні номінації форм дієслова. Поповнилися термінами морфеміка та словотвір: з’явилися основні назви морфем і деяких морфонологічних явищ (*przybranka* „префікс”, *pierwiastek* „корінь”, *haplologja* „гаплогія”). На синтаксичному рівні утворено номінації, які позначали загальні синтаксичні терміни, види речень, будову простого і складного речень, відмінки, поняття в галузі пунктуації (*równoważnik zdania wyraz syntaktyczny* „квазі-речення, яке має вигляд синтаксичного слова”, *związek przynależności* „підрядний зв'язок прилягання”).

У термінотворенні ЛТ польської мови використовувалися семантичний (4, 2 % терміноодинаць від загальної кількості досліджених у новопольську добу термінів), морфологічний (10 % терміноодинаць) способи. Найпродуктивнішим був синтаксичний спосіб творення за рахунок термінів-словосполучень (72, 4 % терміноодинаць).

Установлено, що ЛТ польської мови розвивалася у двох напрямках: утворення питомих новотворів, вираження спеціальних понять за допомогою національно-мовних засобів (пуристична тенденція, яку обстоювали О. Копчинський, Т. Шумський, Д. Лазовський, А. Можицький, Я. Карлович, А. Кринський та ін.) і збереження запозиченої термінології, переважно латинського походження, її адаптація у власній лінгвістичній терміносистемі (інтернаціональна тенденція – С. Б. Лінде, Г. Гертнер).

Пуристична тенденція значно зменшила кількість запозичених термінів (до 15 % терміноодинаць), більшість із яких виникла у середньопольську добу.

У складі ЛТ польської мови розглядуваної доби функціювали невмотивовані терміни (*spółgłoska słaba* „глухий приголосний звук” (досл. „слабкий приголосний звук”), *deklinacja 1-sza* „перша дієвідміна (для чоловічого роду)”), які мали статус професіоналізмів, дублетні терміноодинаці (*abecadło / alfabet* „алфавіт”), багатозначні терміни (*słowo* у значеннях „слово”, „дієслово”, *przyimek* „префікс” і „прийменник”) та омоніми (*dodatnia* „додавання літер при відмінюванні слова” і *dodatnia* „вставне слово”). Спостерігаємо антонімію з протиставленням безпрефіксного терміна префіксному (*część mowy odmieniana* „відмінювана частина мови” та *część mowy nieodmieniana* „невідмінювана частина мови”).

ЛТ поповнювалася шляхом термінологізації (*głos* „голос”, *tryb* „спосіб”), вторинної номінації (*nawias* „дужки”, *pień* „корінь слова”), префіксації (*przygłos* „наголос”), суфіксації (*głos-k(a)* „звук”, *zgłoskowa-nie* „утворення складів”, *przymiotnik* „прикметник”, *przedz-ak* „прийменник”, *wyraz-ek* „частка”),

конфіксації (*przy-im-ek* „прийменник”, *od-brzmiewa-nie* „резонанс”), складання, що порівняно з попередньою добою представлено різними типами, проте жоден із них не був продуктивним (*słoworód* „словотвір”, *cudzysłów* „лапки”, *dwuznak* „диграф”). Найпродуктивніший синтаксичний спосіб терміноутворення у ЛТ польської мови реалізувався такими структурними моделями: N1 + Adj (58 % термінів-словосполучень; *akcent chromatyczny* „музичний наголос”), N1 + Adj + Adj (9, 5 %; *głoska dźwięczna otwarta* „голосний звук”), N1 + N2 (7 %; *rodzina języków* „мовна сім’я”), N1 + Part (6, 3 %; *język odmieniający* „флексійна мова”). Популярність цього способу пояснюється, на нашу думку, намаганням точно іменувати те чи інше видове поняття, збільшуючи довжину вже відомої номінації.

Хронологічно великий проміжок часу новопольської доби характеризувався явищами, які були успадковані із середньопольської доби, а також низкою нових, тому деякі граматисти намагалися поєднати у своїх працях обидві традиції. Строкатою була термінологія, представлена у граматиці Г. Гертнера (1927). Крім того, граматисти для вже усталених номінацій пропонували інші. Усі названі проблеми ще потребували вирішення.

ВИСНОВКИ

У результаті здійсненого дослідження ми дійшли таких висновків:

1. На основі конститутивних універсальних ознак терміна виокремлено низку спеціальних лексем на позначення лінгвістичних понять середньопольської та новопольської доби, на які припали формування національної ЛТ та її розбудова. Виявлено види спеціальних слів, що передували термінам: терміноіди, передтерміни, квазітерміни, професіоналізми, актуальні для досліджуваних часових відрізків.

У складі ЛТ польської мови виокремлено тематичні групи, які позначали поняття основних розділів науки про мову, – фонетики, графіки й орфографії, лексикології, морфології, словотвору, синтаксису. Аналізована термінологія у процесі транстермінологізації запозичувала терміни гуманітарних, природничих, соціальних наук, з якими тісно пов’язана лінгвістика (літературознавство, філософія, логіка, медицина та ін.).

ЛТ досліджуваних періодів – це складна розгалужена система терміноодиниць, склад якої упродовж тривалого часу змінювався. Її ядро утворювали терміноодиниці, що позначали частини мови і граматичні категорії, у новопольську добу його поповнили терміни фонетики і синтаксису.

2. Формування ЛТ польської мови та терміносистеми становить довготривалий процес, пов’язаний із пізнанням навколишнього світу людиною й обробкою отриманих наукових знань. Саме тому ЛТ увібрала концептуальний апарат різних наукових шкіл і традицій.

ЛТ польської мови формувалася цілеспрямовано, була призначена для створення ключових, базових понять у галузі лінгвістики. Вона пройшла за досліджуваний період три етапи: зародження, становлення і розвитку.

Етап зародження: XVI ст.–друга пол. XVIII ст. – до виходу „Граматики польської мови” О. Копчинського в 1778 р., його умовно можемо поділити на менші підетапи: а) підетап ЛТ латинською мовою (XVI ст.), праці С. Заборовського (1514), С. Мужинівського (1551), П. Статоріуса-Стоєнського (1568), М. Фолькмара (1594); б) підетап розбудови ЛТ на основі національної мови (XVII ст.–друга пол. XVIII ст.), граматики, написані іноземними мовами, перекладні словники (М. А. Троц (1764)), перша граматика польською мовою (В. Шилярський (1770)).

На етапі становлення ЛТ (друга пол. XVIII ст.–поч. XX ст.) ми виокремили такі підетапи: а) друга пол. XVIII ст.–60-ті роки XIX ст. – унормування ЛТ, пов'язане з працями О. Копчинського (1778–1785, 1808, 1817), що здобули підтримку, визнання та поширення з боку Комісії національної освіти, а також граматичними виданнями, автори яких наслідували попередника (Й. Мрозінський (1822), Й. Мучковський (1825), Т. Курхановський (1865)); б) 60-ті роки XIX ст.–поч. XX ст. – поглиблення знань про мову у зв'язку із застосуванням порівняльно-історичного методу та збагачення ЛТ (А. Малецький (1863), А. Кринський (1897)).

Етап розвитку ЛТ (поч. XX ст.–1939 р.) пов'язується з доробками С. Шобера (1914–1916, 1923, 1931), Я. Лося (1922–1927), Т. Лера-Сплавінського, Р. Кубінського (1928), Г. Гертнера (1931–1938), З. Клеменевича (1939), значним лексикографічним надбанням (Варшавський словник, Етимологічний словник польської мови А. Брюкнера).

3. ЛТ новопольської доби порівняно із середньопольською збагатилася як якісно, так і кількісно (удвічі). Бурхливий розвиток морфології, а пізніше фонетики та синтаксису, зумовив появу термінів на позначення понять, яких не було в античній мовознавчій традиції. Це стало джерелом існування дублетних термінів того ж самого поняття. Крім запозичень латинських і грецьких термінів (*alfabet* „алфавіт”, *dyftong* „дифтонг”), до ЛТ польської мови новопольської доби увійшли терміноодиниці з французької, італійської, німецької та англійської мов. У середньопольську спостерігаємо 25 % запозичених від загальної кількості термінів, у новопольську їх відсоток зменшився у зв'язку з поширенням питомих номінацій (15 % терміноодиниць). Іншомовні лексеми мали різний ступінь асиміляції у ЛТ польської мови. Виявлено також окремі випадки семантичного (*imię* „ім'я, іменна частина мови”), словотвірного (*przysłowie* „прислівник”) та фразеологічного (*figura składowa* „складне слово”) калькування. У новопольську добу значно збільшилася кількість запозичених мовознавчих термінів французького походження, зокрема на позначення явищ у галузі фонетики та фонології (*apofonja* „апофонія”); до її складу проникали англіцизми (*labjalizacja* „лабіалізація”). Діяльність С. Шобера та інших учених (Я. Карловича, Я. Лося, В. Дорошевського) сприяла уніфікації ЛТ польської мови, хоча повністю витіснити латинську за походженням термінологію граматистам середньопольської та новопольської діб не вдалося.

З поглибленням знань про мову ЛТ поповнилася лексемами, утвореними завдяки термінологізації загальновживаних слів, морфологічного

термінотворення на основі питомих формантів, витіснення та заміни запозичених термінів національномовними терміноодиницями. Авторитет О. Копчинського як провідного мовознавця сприяв закріпленню питомих термінів у науковій літературі, словниках і довідниках.

Розгляд структури терміноодиниць ЛТ польської мови дав змогу поділити їх на: 1) прості: непохідні, або кореневі, (23 % загальної кількості терміноодиниць за обидві доби; *rodzaj* „рід”) і похідні, або афіксальні (10 % терміноодиниць; *celownik* „давальний відмінок”); 2) складні (1 % терміноодиниць; *imiesłów* „дієприкметник, дієприслівник”); 3) складені, або терміносполуки (66 % терміноодиниць; *liczebnik główny* „кількісний числівник”).

4. Досліджений терміномасив утворено на основі таких способів термінотворення: семантичний (4, 5 % загальної кількості терміноодиниць за обидві доби), морфологічний (11 % терміноодиниць) та синтаксичний (66 % терміноодиниць). Семантичне термінотворення представлено термінологізацією, вторинною номінацією (метафоризацією та метонімізацією), транстермінологізацією. В обох розглянутих добах кількість таких лексем є майже однаковою (5 % терміноодиниць, зафіксованих у середньопольську добу, та 4, 2 % терміноодиниць, виокремлених у новопольську добу), проте в останню збільшилася кількість термінів, утворених унаслідок вторинної номінації (35 терміноодиниць порівняно з 12 в середньопольську добу).

Морфологічні способи кількісно представлені так: 10, 1 % терміноодиниць у середньопольську та 13, 2 % терміноодиниць у новопольську добу. Префіксація була малопродуктивною, проте набула більшого поширення у новопольську добу: 1 та 17 терміноодиниць відповідно. Строкатою є суфіксальна будова (118 і 141 терміноодиниці відповідно); у середньопольську добу застосовано афікси із загальнонародної мови (суфікс *-nie*, *sybilizowa-nie* „складання складів, слів”); у новопольську спостерігаємо їхню термінологізацію (суфікс *-nia*, *odmien-nia* „флексія, словозміна”). Префіксально-суфіксальний спосіб характерний для новопольської доби (1 і 15 терміноодиниць відповідно в середньопольську та новопольську доби). У новопольську добу набули поширення композити (4 та 22 терміноодиниці в середньопольську та новопольську доби), які посідають друге місце після суфіксації. Цей тип термінологічної номінації надалі залишається непродуктивним.

За допомогою синтаксичного способу утворено найбільше спеціальних лексем в обидва досліджувані періоди: 550 передтермінів, або 58 % термінів середньопольської доби, та 1386 передтермінів і квазітермінів, що складає 72, 4 % загальної кількості терміноодиниць новопольської доби. Результат цього термінотворення – терміни-словосполуки з різними моделями. Найчастотнішими були двослівні, субстантивні, прості, синтаксично розкладні, атрибутивні терміни-словосполучення, представлені моделлю N1 + Adj. Крім того, у новопольську добу збільшилася кількість термінів, утворених за моделлю N1 + Adj + Adj, не засвоїлися спеціальні лексеми, утворені за моделлю N1 + Num. ord., які належали до невмотивованих. Занепали терміни-речення,

оскільки не відповідали основним вимогам до термінів.

На відміну від загальної схеми становлення національних термінологій, унікальність дослідженої термінології полягає в тому, що її формування відбувалось іншим шляхом. ЛТ польської мови утворено на основі античної мовознавчої термінології. Запозичення із загальнонародної лексики та спеціалізація значення на початковому етапі не були характерними. Після запозичення і асиміляції іншомовних термінів відбулося поповнення ЛТ за рахунок власних мовних ресурсів, серед яких у середньопольську та новопольську добу перше місце посідає синтаксичне терміноутворення, зумовлене поглибленням знань у галузі мовознавства і відсутністю термінів на позначення нових наукових понять. Однак збільшення довжини суперечило вимозі до терміна – стислості. Названа тенденція є виявом невідповідності ЛТ у розглядуваний час.

5. Особливості лексико-семантичної термінономінації засвідчили динаміку в системі ЛТ польської мови. Вона виявляється у: 1) виокремленні полісемантів (*skłonienie* „відміна, відмінювання, дієвідміна, дієвідмінювання”); 2) утворенні синонімічних рядів (2, 3 і більше елементів), у яких виступали питомий та запозичений терміни (*przypadek / casus* „відмінок”), два і більше питоми терміни (*mianownik / mianujący / przypadek pierwszy* „називний відмінок”), запозичення та словосполучення (*genitywus / rodowi służący* „родовий відмінок”); 3) виникненні антонімів, що сприяли наданню терміну вмотивованості (*artykuł determinowany* „означений артикль” / *artykuł niedeterminowany* „неозначений артикль”); 4) появі омонімів (*złączenie* „сполучник” / *złączenie* „синтаксис” / *złączenie* „дієвідміна, дієвідмінювання”).

6. Встановлено, що історія ЛТ польської мови має свою специфіку на лексико-семантичному і словотвірному рівнях. Створення польської термінології відбувалось на латинському ґрунті: спеціальні лексеми мали статус запозичень чи словотворчих або перекладних калюк. Середньопольська доба – час появи і становлення досліджуваної термінології. Незважаючи на значний вплив латинської мови, було виявлено чимало термінів питомого походження. Ця доба характеризувалася неусталеністю, тенденціями до дублетності та варіантності, що пояснюється намаганням граматистів створити термінологію на національномовній основі. Питома польська лексика в XVI ст. поступово проникала до підручників та граматик, лексикографічних праць, де співіснувала поряд із запозиченими термінами. Семантичне перетворення загальноновживаних слів на мовознавчі терміни (збереження архісеми з узагальненням значення або переносне вживання з актуалізацією прихованих сем і звуженням значення слова), поступове накладання античної і питомої польської термінології, зумовило появу варіантних й багатозначних терміноодиниць, синонімічних рядів, полікомпонетних терміносполук. ЛТ новопольської доби є цілісною та розгалуженою системою терміноодиниць, що відбивали загальні і часткові уявлення про мовознавчі поняття. У її складі функціювала питома термінологія галузей фонетики, морфеміки, словотвору, синтаксису. Постало завдання внормування термінів, які мали по кілька позначень, та найменування мовознавчих категорій, які в попередній період ще

не були відомі; введено сучасні терміни – назви частин мови, спрощено систему термінономінації іменних і дієслівних ГК.

Перспективу подальших студій убачаємо в розширенні поля дослідження при залученні фактичного матеріалу з лінгвістичних праць, які з'явилися у новітній період історії ЛТ польської мови. Вважаємо також за потрібне і вельми перспективне створення історичного словника лінгвістичної термінології польської та інших слов'янських мов.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових наукових виданнях:

1. Губич В. В. До питання про класифікацію спеціальних лексем. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені П. Могили]*. Миколаїв, 2016. Вип. 260. Т. 272. Філологія. Мовознавство. С. 38–42.

2. Губич В. В. Польська лінгвістична термінологія в тримовному словнику М. А. Троца. *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур : Пам'яті академіка Леоніда Булаховського*. Київ, 2016. Вип. 29. С. 36–43.

3. Губич В. В. Латинські запозичення у складі польської мовознавчої термінології середньопольської доби. *Слов'янський збірник*. Чернівці, 2016. Вип. 20. С. 176–194.

4. Губич В. В. Номінація граматичної категорії роду в граматиках і словниках польської мови XVI–I пол. XX ст. *Мова : Науково-теоретичний часопис з мовознавства*. Одеса, 2017. № 27. С. 124–129.

5. Тожиєва В. В. Роль описових граматик, підручників і словників у формуванні лінгвістичної термінології польської мови. *Мова і культура*. Київ, 2018. Вип. 21. Т. 6 (195). с. 336–343.

6. Тожиєва В. В. Семантична та структурна специфіка лінгвістичної термінології польської мови у XVI–I пол. XX ст. *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур : Пам'яті академіка Леоніда Булаховського*. Київ, 2018. Вип. 34. С. 70–78.

Статті в закордонних наукових виданнях:

7. Губич В. В. Назви частин мови у граматиках польської мови (кінець XVIII–30-ті–40-ві роки XX ст.). *Професиональная иноязычная подготовка специалистов в вузе : опыт, проблемы, перспективы* : сборник науч. статей. Брест, 2015. С. 7–12.

8. Gubych V. Geneza polskich nazw przypadków i ich kodyfikacja w gramatykach i słownikach doby średniopolskiej i nowopolskiej. *Słowianie. Kultura. Język* : Wybrane zagadnienia z języków, literatur i kultur słowiańskich i germańskich. Szczecin, 2018. S. 26–35.

Статті в інших наукових виданнях:

9. Губич В. В. Кодифікація польської морфологічної термінології у „Граматичі польської мови” О. Копчинського і „Словнику польської мови” С. Б. Лінде. *Слов'янський збірник*. Чернівці, 2015. Вип. 19. С. 264–277.

10. Губич В. Особливості формування польської граматичної термінології наприкінці XVIII–початку XIX століття (на матеріалі „Граматики польської мови” О. Копчинського (1817 р.)). *Дунайські наукові читання : європейський вимір і регіональний контекст* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 75-річчю Ізмаїльського державного гуманітарного університету (15–17 жовтня, 2015). Ізмаїл, 2015. Т. II. Філологія. Мистецтвознавство. С. 34–36.

11. Губич В. В. Об'єктивні чинники формування та стан граматичної термінології в польській мові на початку XVI–80-х роках XVIII ст. *Сучасні наукові дослідження та розробки : теоретична цінність та практичні результати – 2016* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Братислава, 15–18 березня 2016 р.). Київ, 2016. С. 37–38.

АНОТАЦІЯ

Тожиєва В. В. Лінгвістична термінологія польської мови в діяхронному аспекті (середньопольська та новопольська доба). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.03 – слов'янські мови. – Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України. – Київ, 2019.

Дисертацію присвячено розгляду історії лінгвістичної термінології польської мови, здійсненого на матеріалі терміноодиниць, зафіксованих у граматиках, підручниках та лінгвістичних лексикографічних працях XVI–XX ст. (1939 р.).

Розглянуто наукові підходи до вивчення терміна як спеціальної одиниці термінології. Визначено особливості лінгвістичного терміна, описано структурну та системну будови лінгвістичної термінології, а також представлено методологію пропонованого дослідження. Враховуючи виокремлені внутрішньо- та зовнішньомовні чинники, що вплинули на становлення і функціонування лінгвістичної термінології, здійснено її періодизацію та характеристику закономірних тенденцій розвитку, лексико-семантичних процесів протягом середньопольської і новопольської доби. Висвітлення способів термінотворення даної термінології, з одного боку, підтвердило зв'язок із загальнонародною мовою, а з іншого – підкреслило її унікальність та специфіку формування. Середньопольська доба – час появи і становлення досліджуваної термінології. У новопольську добу вона здобула ознаки цілісної та розгалуженої системи терміноодиниць. Постало завдання внормування термінів та найменування мовознавчих категорій, які в попередню добу ще не були відомі; введено сучасні терміни – назви частин мови,

спрощено систему термінономінації іменних і дієслівних граматичних категорій.

Ключові слова: польська мова, термінологічна номінація, лінгвістична термінологія, середньопольська доба, новопольська доба, способи термінотворення, лексико-семантичні процеси.

АННОТАЦИЯ

Тожиева В. В. Лингвистическая терминология польского языка в диахронном аспекте (среднепольский и новопольский периоды). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.03 – славянские языки. – Институт языкознания имени А. А. Потебни НАН Украины. – Киев, 2019.

Диссертация посвящена рассмотрению истории лингвистической терминологии польского языка, проведенного на материале терминологических единиц, зафиксированных в грамматиках, учебниках и лингвистических лексикографических трудах XVI–XX вв. (1939 г.).

Рассмотрены научные подходы к изучению термина как специальной единицы терминологии. Определены особенности лингвистического термина, описаны структурное и системное строения лингвистической терминологии, а также представлена методология предлагаемого исследования. Учитывая выделенные внутри- и внешнеязыковые факторы, повлиявшие на становление и функционирование лингвистической терминологии, осуществлена ее периодизация и характеристика закономерных тенденций развития, лексико-семантических процессов в среднепольский и новопольский периоды. Освещение способов терминообразования данной терминологии, с одной стороны, подтвердило связь с общенародным языком, а с другой – подчеркнуло ее уникальность и специфику формирования. Среднепольский период – время появления и становления исследуемой терминологии. В новопольский период она получила признаки целостной и разветвленной системы терминологических единиц. Появилась задача упорядочения терминов и номинации лингвистических категорий, которые в предыдущий период еще не были известны; введено современные термины – названия частей речи, упрощена система терминономинции именных и глагольных грамматических категорий.

Ключевые слова: польский язык, терминологическая номинация, лингвистическая терминология, среднепольский период, новопольский период, способы терминообразования, лексико-семантические процессы.

ABSTRACT

Tozhyieva V. V. Linguistic terminology in Polish in the diachronic aspect (Middle Polish and New Polish periods). – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philology. Specialty 10.02.03 – Slavic languages. – Odessa I. I. Mechnikov National University, O. O. Potebnya Institute of Linguistics, the National Academy of Sciences of Ukraine. – Kyiv, 2019.

The dissertation is devoted to the consideration of the history of the linguistic terminology in Polish, carried out on the material of the terminological units, recorded in grammars, textbooks and linguistic lexicographic works of the XVI–XX centuries (1939).

The academic paper considers scientific approaches to the term study as a special unit of terminology. The lexical-semantic and functional features of the linguistic term are defined, the system structure of linguistic terminology is described, and the methodology of the proposed study of linguistic terminology is presented.

The process of linguistic terminology forming was happening by transition from spontaneous to systemic stages. That is why its structure was quite diverse. In the view of the huge number of nomens, the thesis focuses on the terms and their subclasses (terminoids, preterms, quasi-terms), that are important in considered time periods.

The linguistic terminology in Polish was formed by units for the designation of special concepts of phonetics and graphics, lexicology and lexicography, morphology, word formation, syntax and punctuation. It also involves terms for designating of special concepts of literary criticism, philosophy, logic, medicine.

Taking into account the isolated internal and external factors that influenced on the formation and functioning of linguistic terminology, creating its periodization, characterization of regular tendencies of development during the Middle Polish and New Polish periods was carried out. Formation of terminology, term system – a long-term process, associated with the perception of the world by the person and the processing of knowledge gaining. That is why the studied terminology included the conceptual apparatus of various scientific approaches and traditions. Its evolution was determined: the ancient linguistic tradition; dissemination of Sanskrit knowledge and usage in linguistic theory and practice of comparative-historical method; works of O. Kopczyński with the typical XIX century puristic tendency; development of theoretical and applied foundations of polonistics as linguistic science in the 80's. XVIII century–1939, profound analysis of linguistic phenomena and generalization of obtained results, ideas of foreign scientists; the formation and performance of linguistic schools. During the considered time period, there were three stages: 1) the generation (XVI century–the second half of XVIII century), which can be divided into smaller sub-stages: a) sub-stage in the Latin language (XVI century); b) sub-stage of development on the basis of the national language (XVII century–the second half of the XVIII century); 2) formation (the second half of XVIII century–the beginning of XX century), during which the following sub-steps were distinguished: a) the regulation of terminology (the second half of XVIII century–the 60-ies of XIX

century); b) deepening of knowledge of the language in connection with the using of the comparative-historical method and the enrichment of terminology (60-ies of XIX century–early XX century); 3) development (beginning of XX century–1939).

It is revealed that the history of the formation and operation of the linguistic terminology of the Polish language has its own specificity on the lexical-semantic, wordformation and functional levels. Creation of this terminology took place on the Latin basics: special lexical units had lexical borrowings or calquism. Despite the significant influence of the Latin language on the Middle Polish period, many lexical units of Polish origin were singled out. Specific Polish vocabulary in XVI century was gradually penetrating into textbooks and grammar, lexicographic works, which coexisted along with the Latin linguistic terms. There was a rethinking of commonly used words, the gradual imposition of the ancient and specific Polish terminology, resulting in multivalued and variant special words, synonymous series, polycomponent terminology. The terminology of New Polish period represented a holistic and branched system of terminology that reflected the general notions of language, as well as partial sections. The development of linguistic terminology was characterized by the specific array of terminology creation for the branches of phonetics, morphemes and word formation, syntax. At the grammar level, there were tasks in terms of terms that had several notations, and the names of those categories that were not known in the previous period.

The coverage of the methods of terminating this terminology, on the one hand, confirmed the connection with the universal language, and on the other hand – emphasized its uniqueness and distinction of formation. The studied term array was formed on the basis of the following methods of terms formation: semantic (4, 5 % of the total number of units for both periods), morphological (11 %) and syntactic (66 %). Semantic terms formation is represented by terminologization, secondary nomination (metaphorization and metonymization), reterminologization. In New Polish, the number of terms created as a result of the secondary nomination has increased.

The using of the morphological method of terms formation is represented by affixation: suffixation was productive (in the Middle Polish period the affixes from the universal language were applied (suffix *-nie*), in New Polish, their terminologization was observed (suffix *-nia*), prefixation and confixation became prevalent in New Polish period. Composites as a type of terminological nomination later remained unproductive.

Syntactically, most of the special lexemes were formed in both studied periods: 58% of the terms of Middle Polish and 72, 4 % of the units of New Polish. The result of this terms formation are term-phrases with different models.

The research is filled up with the observation of the lexical-semantic organization of terms nomination.

Key words: Polish language, terminological nomination, linguistic terminology, Middle Polish period, New Polish period, terms formation methods, lexical semantics processes.

Підписано до друку 08.10.2019.
Формат 60×90/16. Ум.-друк. арк. 0,9. Наклад 100 прим.

Видавництво ПП «Фенікс»
Свідоцтво ДК № 1044 від 17.09.2002 р.
65009, м. Одеса, вул. Зоопаркова, 25. Тел.: 7777-591.